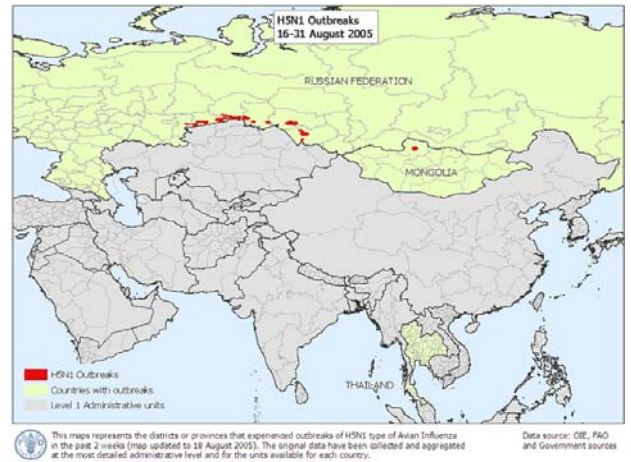
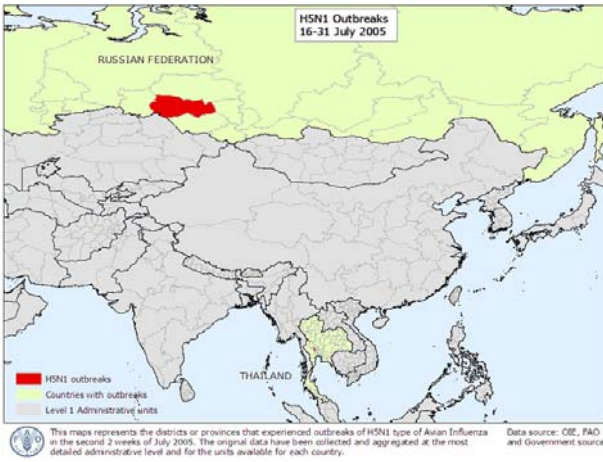

Kuş Gribi İle Mücadelede Türkiye'deki Alt Yapı ve Yapısal Sorunlar

Dr. Mustafa Altuntaş

Türk Veteriner Hekimleri Birliği
Merkez Konseyi Başkanı

Kuş Gribinin bilimsel adıyla Avian Influenza 'nın ülkemize gelinceye kadarki yakın süreçte izlediği yolu ve bu dönemdeki bulunduğumuz kıtadaki yayılışını değerlendirmek önem taşımaktadır. Kullanılan resimlerin bir kısmı önceki konuşmacılar tarafından sunulmuş olsa da burada tekrarı ülke olarak geleceği belli olan tehlikeye karşılık ne yaptığımızı değerlendirebilmek için gerekli görülmüştür.

Tavuk vebası geliyorum derken hastalığın geçmişini, hatta 1997 yılından bu yana güncellenen yakın geçmişini bir tarafa bırakarak son yıldaki gelişmelere göz atalım. Daha önce uzak doğuda yani doğu asyada görülen hastalık Temmuz 2005 ayında Rusya'da görülmeye başlamıştır.

Burada dikkati çeken husus ise hastalığın yayılmasında etkin rol oynayan göçmen kuşların doğal hareket alanlarının dışına çıkarak batıya doğru bir hareketin bulunmasının, hastalığın Rusya'ya yayılmasında katkı sağladığı ifade edilmektedir.

Hastalığın kuzey komşumuz Rusya'da görülmesi ve bu ülkede yayılmaya başlaması süreci içerisinde İstanbul'da Dünya Veteriner Tavukçuluk Kongresi düzenlendi. Ağustos ayı sonunda düzenlenen bu kongreye Dünyanın her tarafından bilim adamları katılmıştır. Kongreyi ülkemizdeki kamu ve özel sektörde çalışan veteriner hekimlerle birlikte tavukçuluk sektörünün patron ve yöneticileri takip etmişlerdir. Kongrenin ana temasını ise Avian Influenza oluştururken ülkemiz veteriner hekimleri ve sektör hastalığı ve gelen tehlikeyi yakın tanıma imkanı buldu.

Bu sıcak ve detaylı bilgiler bilgiler daha önce hazırlığı başlatılmış olan Avian Influenza eylem planının şekillendirilmesini hızlandırmış ve eylem planı ile ilgili olarak

sektörün en yoğun olduğu ve ülkemizin en önemli sulak alanlarından birisinin bulunduğu Balıkesir ilinde (Bandırma) tatbikat yapılmıştır. Buna karşılık eylem planı içerisinde olmasına karşılık hastalık hakkında, hastalık geldiğinde vatandaşların ne yapması gerektiği konularında kamuoyu bilgilendirmesi yapılmamıştır.

Bunda hastalığın gündeme getirilmesi ile oluşacak endişeden dolayı tüketimin azalması ihtimali ile önemli düzeyde sektörün bu bilgilendirmeye sıcak bakmadığı ifade edilebilir.

Hastalığın Rusya’da görülmesi, sonbaharda oluşacak göçmen kuş hareketi ile ülkemize taşınacağı ciddi bir beklenti haline gelmiştir. Buna karşılık kuş bilimciler Rusya’da hastalığın görüldüğü bölgelerdeki göçmen kuşların hareketinin sonbahar itibarıyla ülkemiz üzerinden olmasını beklemediklerini, İran ve doğusunun riskli olacağını, ülkemiz için ise ilk bahar göçlerinin daha önemli olacağını ifade etmişlerdir. Buna karşılık Rusya içerisinde de hastalığın yayılma ihtimali, kuzeyimizden olacak göç hareketinin ülkemize hastalığın taşınmasına neden olabileceği hesaba katılarak Türk Veteriner Hekimleri Birliği’nce hastalık ülke gündemine taşınmaya, kamuoyu oluşturulmaya çalışılmıştır.

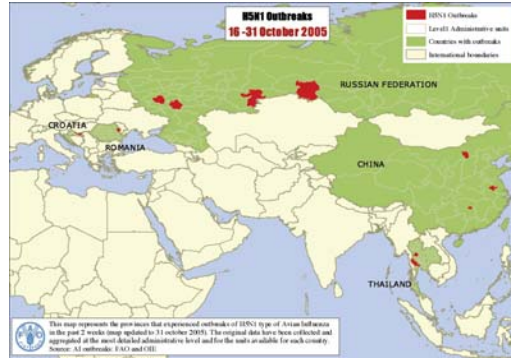
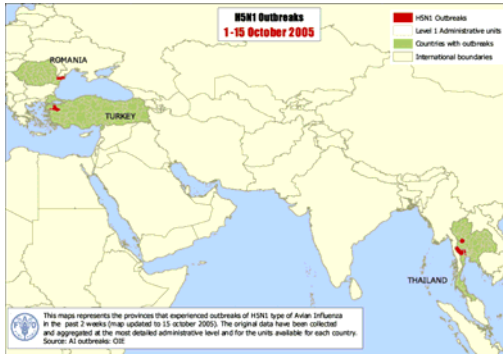
Türk Veteriner Hekimleri Birliği’nin Basın Açıklaması 15 Eylül 2005 tarihinde yapılmış ve

açıklamanın başlığı “Kuş Gribine Dikkat; Göçmen Kuşlardan Uzak Durun!” şeklinde olmuştur. Açıklamaya çok sayıda basın mensubunun katılmasına rağmen, basında TRT ve birkaç televizyon kanalı dışında yer almaz ve basının ilgisini çekmezken sektör tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Sebep ise gereksiz yere halkın paniğe kapılmasına neden olarak gösterilmiştir. Bu süreçte gelen tehlike ile ilgili kamuoyu oluşturması yapılamamış, eylem planının tatbikatı yapılmasına karşılık plan gereği olması gereken halkın bilgilendirilmesi yapılamamıştır.

Bu şartlar altında ülkemiz ilk defa 7 Ekim 2005 tarihinde

Kuş gribi ile tanıştı. Hastalığın ülkemizde görüldüğü Ekim 2005 tarihi itibarıyla yayılma alanları ise haritalarda görülmektedir.

Haritalardan izleneceği şekilde H5N1 tipli Kuş Gribinin Ekim ayında ülkemizde görüldüğü süreçte Rusya’da doğu bölgelerinden ülkemizin kuzeyine tekabül eden bölgelere kadar gelmiş, Romanya’da da hastalık görülmüştür. Bu yayılma alını paralelinde ülkemizde Balıkesir Manyas ilçesi Kızıksa Beldesinde hastalık ilk olarak görülmüştür.

Türk Veteriner Hekimleri Birliği bu gelişiyi 8 Ekim 2005 günü “**Korktuğumuz oldu, A.I. "Kuş Gribi" Geldi!**” başlığı ile duyururken Kızıksa olayı değerlendirilmiştir.

Kızıksa Beldesinin dışında, Manyas gölüne yakın çeltik tarlalarında gezgin, açıkta serbest dolaşım şeklinde yılbaşına yönelik yetiştirilen hindi sürüsünde hastalık görülmüştür. Hastalığın ilk başlamasıyla serbest veteriner hekimin bilgilendirilmesi, sektörde çalışan bir başka veteriner hekime

bilgi aktarılması ile yapılan otopsi ile hastalıktan şüphelenilmiş ve klinik teşhisi konulmuştur. Bunun arkasından resmi makamlar bilgilendirilerek Bornova Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü ile temasa geçilmiş, konu uzmanı veteriner hekimin laboratuvar teşhisi için zaman kaybedilmeden numune gönderilmesini istemesi, numune gönderilmesi sonrası yapılan telefon değerlendirmeleri neticeyi belirlemiştir. Bu görüşmeler olduğunda, amprik ilaç uygulamasının da etkisiyle 1800 adetlik hindi sürüsünden yalnızca 200 adedi kalmıştır. Sektörde çalışan veteriner hekim, Laboratuvar uzmanı ve hayvan sağlığı şubesinin yaptıkları değerlendirme ve verdikleri kararlar sorumlulukları üzerlerine almak suretiyle hastalığın laboratuvar teşhisi kesinleşmeden kalan hindiler de itlaf edilmek suretiyle tüm hindi sürüsü yerinde usulüne uygun şekilde gömülerek imha edilmiş, hindilerin dolaştığı alanlar ise özel sektörün imkanları ile yıkanırçasına gece sabaha kadar süren çalışmalar ile dezenfekte edilmiştir. Diğer bir ifadeyle hastalık laboratuvar teşhisi yapılmadan, resmiyet kazanmadan çıktığı noktada yok edilmiştir. Bornova Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsünde -ki burası Avian Influenza ulusal referans laboratuvarıdır-iki günlük sürede izolasyonu yapılarak 7Ekim 2005 günü hastalık kesinleşmiştir. Bakanlığa bildirim arkasından da Bakanlıkça hastalığın kamuoyuna ve uluslar arası Hayvan Hastalıkları Ofisi (OIE) ne bildiri yapılmıştır. Bir anlamda hastalık açıklandıktan iki gün önce yok edilmiştir.

Bu olayın arkasından Türk Veteriner Hekimleri Birliğince yapılan konu ile ilgili basın açıklamasının ana başlıkları aşağıdaki gibidir.

Türk Veteriner Hekimleri Birliği Basın Açıklaması 11 Ekim 2005

- ***Kuş Gribi beklenen bir olaydır!***
- ***Kümes hayvanlarına bulaşma riski yüksektir***
- ***İnsanlara bulaşma riski düşüktür***
- ***Hastalığın başka noktalarda çıkmamasına ve çıktığı noktada yok edilmesine herkes katkı sağlamalıdır.***
- ***Tarım Bakanlığı yapısı kısa sürede yeniden düzenlenmelidir***
- ***Bakanlıktaki Veteriner Hekim mevcuduyla salgın hastalıklarla mücadelede başarı zordur.***

Hastalığın Ülkemizde ilk olarak görüldüğü Manyas Kızıksa olayında hastalığın yayılmadan yok edilmesinde etkin olan sebepler;

- AI Eylem planı hazırlığının ve uygulama tatbikatının güncel olması,
- Bölgede ilgililerin hastalık konusunda bilgi sahibi ve hastalığa hassas olması,
- Hastalığın teşhis aşamasında muhatap olan veteriner hekimlerin olağanüstü çaba ve konuyu heyecanla takip etmesi,
- Veteriner hekimlerin yetki ve sorumluluklarının üzerinde inisiyatif kullanması,
- Tek noktada çıkan hastalığın yoğun takip imkanı olması, şekilde sıralanabilir.
- Hastalığın ülkemizde uzun süreli konaklamadan geçiş yapan göçmen kuşlar ile gelmiş olması (hastalığın bildiricinin geldiği tahmin edilmektedir)

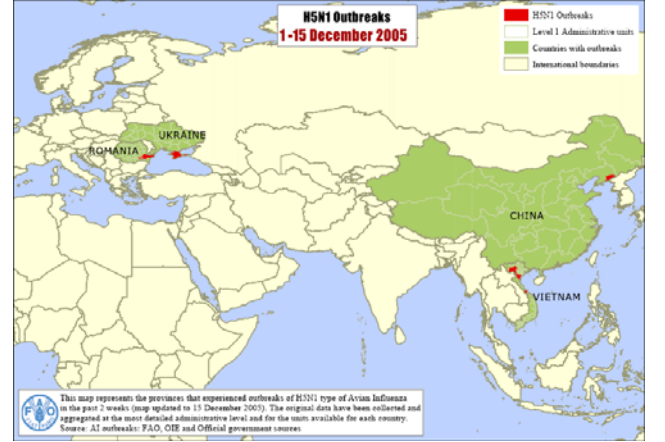
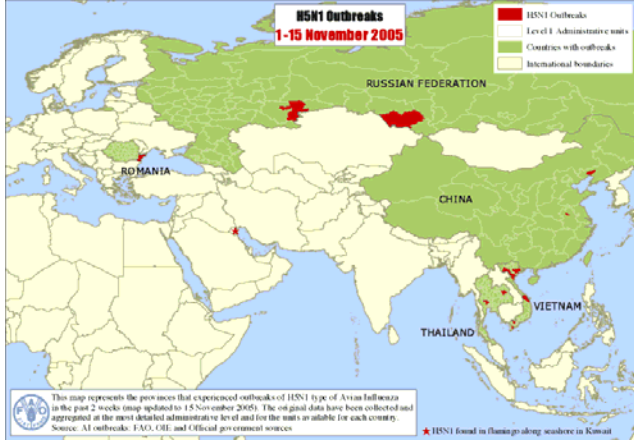
Neticede Manyas'ta hastalık çıktığı hindi sürüsünde laboratuvar teşhisi kesinleşmeden önce yok edilmiş, çevre dezenfeksiyonu ve hindilerin itlafı sağlanmıştı. Sonraki itlaflar, yalnızca hastalığın yayılma ihtimaline karşın alınan tedbire yönelikti.

Buna rağmen

- Hiçbir tavuk hastalanmadan halk arasında oluşan panik, sektörü sıkıntıya soktu,
- İnsanlar beslenme alışkanlıklarını değiştirdi, tavuk yemekten hızla uzaklaştılar,
- Bunun sonucu ekonomik kayıpların ötesinde, düşük gelirli insanların protein tüketimi önemli düzeyde azaldı

Ülkemizde hastalığın savuşturulmasında ortaya konulan başarı geçekten de Dünyada rekor bir başarıyı sergilerken, sanki zafer sarhoşluğu içerisinde bir defa savuşturulunca bir daha gelmeyecekmiş havasına dönüştürüldü.

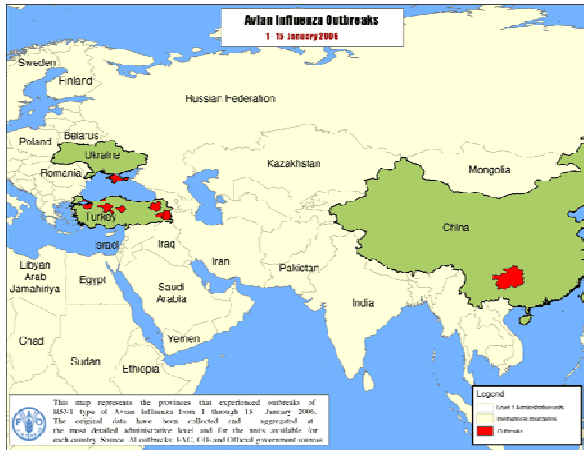
Bu süre içerisinde hastalığın çevremizdeki yayılışını haritalardan izliyoruz.

Hastalık Ekim, Kasım ve Aralık aylarında Rusya, Ukrayna ve Romanya'ya kadar olan kuzey hattımızda varlığını sürdürürken, hastalığın taşınmasında en etkili araç olan göçmen yaban ördek ve kazları henüz ülkemize gelmemişlerdi. Hava sıcaklıklarının yüksek seyretmesinin de etkisiyle bu türlerin göç hareketi henüz başlamamıştı. Bu şartlarda ülkemizde;

- Panik havasının kaybolmasına çalışıldı,
- Yaşanan gereksiz paniğin arkasından zorlanan tavukçuluk sektörü rahatlatma çabasına girdi,
- Hastalığın yayılmasının önlenmesindeki süper başarı, kuşuları getirdi, Bu kuşku öyle noktalara vardırdı ki, yanlış teşhis olabileceği, Ülkemizde bu kadar kamunun bu kadar hızlı hareket edemeyeceği alışkanlığı da değerlendirilerek bir şey yokken ülkenin zarara sokulduğu iddi edildi. Teşhisi yapan veteriner hekimlerin suçlanmasına ve itham edilmesine varan tartışmalar yapıldı.
- Köşe yazarlarından bazıları veteriner hekimlerin gereksiz işgüzarlığı olarak hadiseyi tanımlayabildiler,
- Başarının arkasından ülkede her kesime rahatlık çöktü.
- Vatandaş panik sonrası umursamaz hale geldi

Bu hava içerisinde iken kuş gribi ülkemize göz göre göre, ciddi bir tedbir alınmadan geldi.

Normal olarak geleceği belli olan kuş gribine karşı yapılması gerekenleri belirlemek ve ona göre hareket etmek zor değildi;

- Göçmen kuş hareketi takip edilecek
- Hareket bölgelerinde kuşların hastalığı taşıma durumu takip edilecek
- Hassas alanlarda evcil kanatlılarda hastalık takibi yapılacak,
- Hastalığa hassas bölgelerde yetiştirme sınırlamaları getirilecek, açık alan yetiştiriciliği önlenecek,
- Biyogüvenlik tedbirleri yoğunlaşacak,
- Belirli alanlarda aşılama söz konusu olacak,
- Kamuoyu idarecisinden tüketicisine, yetiştiriciden sektöre kadar yeterince bilgilendirilecek, hastalığa karşı alınması gereken tedbirler ve ne şekilde hareket edilmesi gerektiği konusunda kitleler bilgilendirilecektir.

Ancak hem yapılacak işlerin belirlenmesi, planlanması ve uygulamaya konulabilmesi için bir takım şartların olması gerekliydi;

- Hizmete uygun organizasyon, "veteriner teşkilatı" yapısının olması,
- Sahada yeterli sayıda veteriner hekimin bulunması,
- Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüleri ile Bakanlık merkezinde yeterince uzman veteriner hekimin olması ve konu üzerinde çalışma yürütmesi,
- Veteriner Kontrol Araştırma Enstitülerinin alt yapılarının ve istihdamının güçlü olması,
- Hazırlık, program ve uygulamalar için gerekli ve yeterli Bütçenin tahsis edilmiş olması.

Bu çerçevede ülkemizdeki yaşanan süreçteki durum tesbit ve değerlendirmesini yaptığımızda yapılması gerekenleri belirleyip yerine getirecek yapı ve şartlara bakacak olursak;

Organizasyon yapısı itibarıyla;

- Çevre ve Orman Bakanlığı
- Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Merkez ve taşra teşkilat yapısı
- Sağlık Bakanlığının durumuna bakalım.

■Çevre ve Orman Bakanlığı

- Yaban hayatı ile ilgili tüm hizmetleri yürütmekle görevli ve yetkili Bakanlık konumundadır,
- Bakanlığın bu hizmeti verebilmek için yeterli kuş bilimci uzman elemanı yok,
- Hayvanları koruma kanununun gereklerini yerine getirme görevi de olan bu Bakanlıkta Veteriner hekim istihdamı yok denecek düzeydedir.

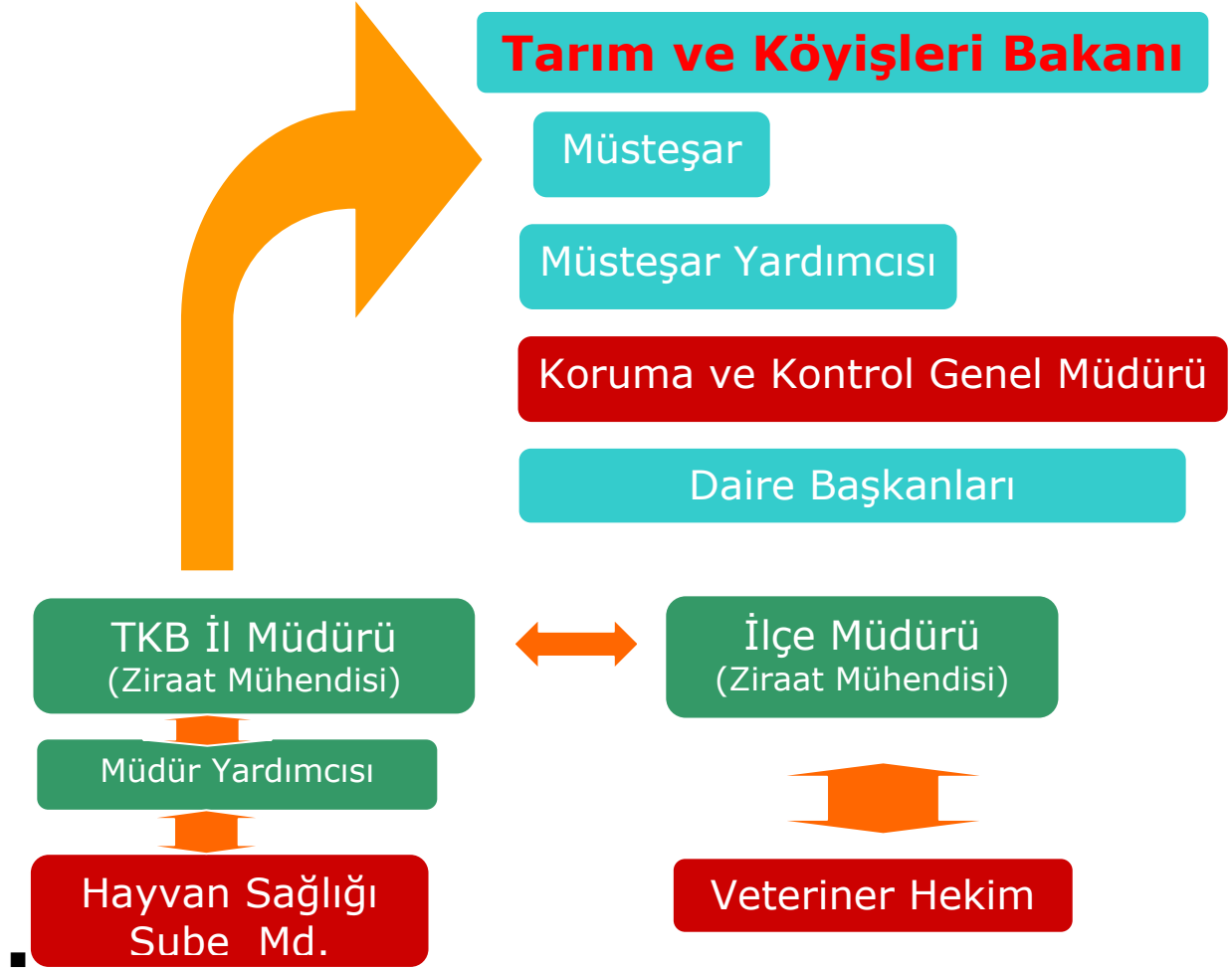
■Tarım ve Köyişleri Bakanlığı hastalıkla ilgili birinci derecede sorumlu Bakanlıktır. Bu Bakanlığın Merkez Yapısı;

- 1984 reorganizasyonu ile Bakanlık yapılanması, konuya göre yapılanmadan vazgeçilerek fonksiyonlara göre yapılanmaya gidilmiştir,
- Bitki hastalığı ile hayvan hastalığı aynı birimde takip edilecek yapıya getirildi,
- Veteriner hizmet ve görevleri çok sayıda birime paylaştırıldı
- Cenevre anlaşmasının gereği olması gereken Ulusal Veteriner teşkilatı yok edildi
- Bakanlık karar ve üst yönetim organlarından veteriner hekimler tasfiye edildi.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Taşra teşkilatında ise;

- İl Veteriner İşleri Müdürlükleri Kapatıldı
- TKB İl Müdürlükleri oluşturuldu
- Veteriner hizmetleri Bakanlık İl Müdürlüğü bünyesindeki 6 farklı birime bölündü
- Hayvan sağlığı bir şube müdürlüğü olarak kaldı
- İlçe yapılanması buna göre oluştu

Bu yapıda Bakanlık çalışma şeması şöyle şekillenmiştir;

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın bu yapısı içerisinde merkezde;

- Müsteşar Veteriner Hekim olamaz
- Müsteşar yardımcıları (5 Müsteşar yardımcısı) arasında da uzun zaman veteriner hekim olmadı. Şu an rekor sayıda 3 ü veteriner hekim!, ancak ikisi mahkeme kararıyla işbaşında?
- 81 İl Müdüründen yalnızca 8 i veteriner hekim
- Bazı illerde Hayvan Sağlığı Şube Müdürü dahi veteriner hekim değil,
- Bakanlık taşra teşkilatında çalışan veteriner hekim sayısı 2000 kişinin altındadır,
- Bu sayı normal zamanda olması gereken sayının 1/3 ünü ancak karşılıyor,
- Bu mevcutla rutin veteriner hekimler günlük rutin işlere yetişilemiyor,
- Fazla mesai ödemesi dahi yapılmıyor,
- Dört yıllık Fakülte mezunlarından geride sosyal haklara sahip olarak çalıştırılıyorlar.

Diğer taraftan;

- YÖK yasası ile veteriner hekimlikte uzmanlık eğitimi sonlandırıldı,
- 1983 yılından buyana uzmanlık eğitimi verilmiyor,
- 6343 sayılı yasa uzmanlık eğitimi görevini Bakanlığa veriyor, Bakanlık görevini yerine getirmiyor, Üç yıldır hazır bekleyen uzmanlık yönetmeliği yayınlanmıyor
- YÖK yasasında düzeltme yapılamıyor,

Bunun sonucunda Bakanlık merkezinde ve Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitülerinde uzman veteriner hekim ya yok yada sınırlı sayıda bulunuyor.

Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüleri Uzun zamandır ihmal edilmiş durumda,

- İki ayrı Genel Müdürlükle ilişkili olarak çalışıyor,
- Alt yapı sıkıntıları var,
- Uzman eleman çok az sayıda
- Yardımcı elemanları yok,
- Döner sermaye katkı payından kasıtlı olarak istisna tutuldular, çalışan elemanlarda ya ayrıldı ya da bozuk moral ile çalışıyor.

En yeni Enstitü Manisa Tavuk Hastalıkları Araştırma Enstitüsüdür;

- İsmiyle uyumlu özel tavuk hastalıkları konusunda özel ihtisas enstitüsüydü,
- 2004 yılında önce çalışamaz hale sokuldu, satılmak istendi, sonra kapatıldı, Ekipmanları tasfiye edilerek çoğu kullanılmaz hale getirildi,

Kapatmayı başaran Bakanlık üst düzey yetkili yöneticileri yalnızca buğdayı biliyordu.

■**Sağlık Bakanlığı**, zoonoz hastalıklarla mücadelede sorumluluk sahibi olmasına karşılık;

- Veteriner halk sağlığı ve gıda güvenliği ile ilgili etkin bir birimi yoktur,
- Merkeze paralel olarak taşra birimleri bünyesinde de bu birimler bulunmuyor,
- Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ile müştereken oluşturulan Zoonoz milli komitesi etkin değil,
- Veteriner halk sağlığı ve veteriner hekim ilişkisi yetersiz
- Hıfzısıhha enstitülerinde önemli kan kaybı bulunmaktadır.

■**Bütçe**

- Hayvan hastalıklarının tamamı için ayrılan bütçe, yalnızca bir hastalıkla mücadelede netice almaya yetebilecek düzeyde değildir,
- Yalnızca şap hastalığından dolayı uğranılan zarar, ayrılan bütçeden daha fazlasını götürmektedir,
- Bruselloz, verem, şarbon, kuduzdan dolayı insan sağlığının maliyetini dikkate almak yeterli olabilir

Kuş Gribi ve Diğer Zoonozlarla mücadele İçin Ne Yapılmalı?

Genel olarak Kriz yönetiminden önce risk yönetiminin önceliğini öğrenmek zorundayız. Geleceği beklenen risklere karşı, gelmeden önce ne yapılacağı planlanmalı ve krize girilmeden risk yönetilmelidir. Kriz oluşuncaya kadar bir şey yapmama alışkanlığından kurtulması gerekmektedir.

Bu anlamda;

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Merkez ve taşra birimleri;

- Cenevre anlaşması, AB uyumu, aklın ve bilimin gerektirdiği şekilde kısa sürede yeniden yapılandırılmalı,
- Veteriner ve gıda denetim hizmetleri Merkezi Veteriner ve Gıda Otoritesinde tek birim altında toplanmalı,
- Merkezi otoritenin taşra birimleri doğrudan bağlı çalışacak şekilde yapılandırılmalıdır.
- Taşrada mücadele ve denetim hizmetlerini yürüten resmi veteriner hekimler, merkezi veteriner otoritesi adına, onun yetkisiyle görevlerini yerine getirmelidir. AB nin temel şartlarından birisi de bu yapıdır.
- Salgın hastalıklarla mücadele ve hayvan hareketlerinin kontrolü için gerekli veteriner hekim sayısı hiç değilse asgari limitte sağlanmalıdır.
- Taşrada çalışan veteriner hekim sayısı çok kısa sürede 6000 düzeyine ulaştırılmalıdır

Uzman personel ihtiyacının karşılanması için;

- YÖK yasasında derhal değişiklik yapılarak veteriner hekimlikte uzmanlık eğitimine üniversite katkısı sağlanmalı,
- Tarım ve Köyişleri Bakanlığı üç yıldır hazır bekleyen uzmanlık yönetmeliğini yürürlüğe koymalıdır,
- Uzmanlık eğitimine derhal başlanılmalı, enstitülerin acil ihtiyacını karşılamak için kısa süreli yoğun eğitim programları uygulamaya konulmalı, bunun için kısa sürede uzman adayı veteriner hekim istihdamı sağlanmalıdır.

Enstitüler;

- Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüleri alt yapıları hızla iyileştirilmeli, uzman eleman yanında yardımcı yeterince elemanla desteklenmelidir.

Bütçe;

- Her hastalıkla mücadelenin ayrı bütçesi olmalıdır. Bu bütçe yeterli olmalıdır
- Tavuk vebası eylem planının bütçesi de ayrı olmalı ve ihtiyaçları karşılayacak düzeyde bulunmalıdır.

Sağlık Bakanlığı;

- Sağlık Bakanlığı bünyesinde Veteriner Halk Sağlığı ve Gıda Güvenliği ile ilgili taşra uzantıları da olan etkin bir birim kurulmalı,
- Zoonoz Milli Komitesi, meslek örgütleri temsilcilerini de kapsayacak etkin bir yapı ve aktiviteye sahip olmalıdır

Bilgilendirme;

- Halkın bilinçlendirilmesi için her türlü eğitim ve yayın araçları kullanılmalı,
- Doğru ve yeterli bilgilere sahip, paniksiz, akıl ve mantık çizgisinde hareket eden bir toplumu oluşturulmalıdır.

Unutulmaması gereken;

- Hayvansal gıdalarla ilgili en büyük risk, bu gıdaların tüketilmemesidir.
- Sağlıklı gelecek için bu gıdaları tüketmek zorundayız.

Unutmayınız! Ot yiyenler, her zaman için et yiyenler tarafından yönetilir.